

A magyar demokratikus baloldal és a nemzeti kérdés

Vitaanyag

1.) *Egy új nemzeti közmegegyezés javaslata: Magyar Optimum.* A Magyar Szocialista Párt hozzá kíván járulni a közös nemzeti stratégia kidolgozásához, a nemzeti közmegegyezés folyamatos újratereemtéséhez. Ehhez a Magyar Millennium évében vitaalpnak felajánlja a „Magyar Optimum” mellékelt tervezetét, hogy a magyarországi többség, a nemzeti kisebbségek és a határon túli magyarság aktív részvételével indítsunk átfogó társadalmi vitát. A Magyar Millennium időszakában, a harmadik évezred küszöbén, az európai integrálódás kapujában megvitathatnánk és tisztázhatnánk számos időszerű és szorongató kérdést. Kezdve azon legfontosabb kérdés megválaszolásával, hogy a harmadik évezred, a 21. század küszöbén van-e még létjogosultsága, funkciója a nemzeti tényezőnek, a nemzetállamnak, a nemzettudatnak? Nem idejétmúlt jelensége a globálissá váló világban, az európai integráció folyamatában nemzeti keretekben is gondolkodni, illetve cselekvési stratégiát körvonalazni? Nem tette-e már, illetve nem teszi-e rendkívül rövid időn belül a globalizáció zárójelbe, korszerűtlenné, idejétmúlttá a nemzetállamot? Az országok nemzetközi versenyképessége, illetve a felzárkózó térségek és államok és köztük Magyarország esélyessége szempontjából szükség van-e a nemzeti érdekek és értékek megjelenítésére, azok érvényesítésére? Nem gátja-e önmagában a nemzeti tényező – a nemzetfelfogás korszerűségétől függetlenül – az egyetemes emberi értékekben való gondolkodás kialakulásának, a nemzetállami, etnikai széttagoltságok, konfliktusok meghaladásának?

Elmélyült gondolkodást igényel az a kérdés is, hogy az új, formálódó magyarországi gazdasági-társadalomszervezési modell, az európai beilleszkedés eredményezi, igényli-e, feltételezi-e a magyar nemzeti integráció formaváltását, egy esetleges nemzetreformot, új magyar nemzettudat kialakítását? Ha – igen, akkor meg kell-e várni, hogy a nemzettudat a modernizáció nyomán spontán formálódjon, szükség szerint módosuljon, vagy tudatos, megfelelően tapintatos, célravezetően adekvát módon az új magyar nemzettudat kialakítá-

Keletről Nyugatra Európa közepén

sát magunknak kell ösztönöznünk? Ha – igen, az mire irányuljon: a nemzet, a nemzeti integráció reformjára, vagy a nemzettudat, mint fontos csoportszolidaritás újrafogalmazására?

2.) A társadalmi vita során a különböző szellemi áramlatok kifejezhetnék a maguk értékrendszerét, sajátos hangsúlyaikkal árnyalhatnák a nemzeti közmegegyezés új körvonalait. A szocialista, a konzervatív és a liberális erők ezzel egyidejűleg mérleget és számvetést is készíthetnének. A 20. század végén a baloldali és jobboldali diktatúrák tragikus tapasztalatai, a Soa, továbbá más népiirtások, etnikai tisztogatások önvizsgálatra intenek, valamennyi humanistát szembenézésre kell, hogy késztesse. Különös időszerűséget adnak a mélyreható elemzéseknek a legutóbbi európai fejlemények. Az a tény, hogy demokratikus úton bár, de szélsőjobboldali populista politikai erő kormányzati tényező lehetett Európa közepén, egy Európai Unió tagállamban. A szükséges és megfelelő elhatárolódáson túl azonban az egész európai politikai elitnek, a demokratikus bal- és jobboldali pártoknak mélyebb elemzést és önvizsgálatot kell tartaniuk, és lépéseket kell tennünk a szélsőségek további európai térnyerésének megelőzése érdekében.

3.) *A nemzettudat lényege a nemzeti teljesítmény.* A magyar szocialisták felfogásában nincs külön jobboldali vagy baloldali nemzeti teljesítmény. Az ideológiai indíttatású nemzetkoncepció a nemzeti közösség megosztását jelenti. A nemzeti teljesítmény vagy hatékony, optimális, vagy gyenge, eredménytelen, sőt káros. Az MSZP szerint a nemzeti teljesítmény előtt nincs más mérce, csak az, hogy elősegíti-e az ország helytállását a világban. Növeli-e nemzetközi versenyképességét, szolgálja-e európai beilleszkedését, integrációját, a magyar nép felemelkedését, valamennyi állampolgára boldogulását, szabadságát, emberi jogainak és esélyeinek egyenlőségét, a társadalmi és nemzeti szolidaritás erősítését, az egyetemes és a magyar kultúra megismerését, elsajátítását, a nemzeti kultúra fejlesztését. Csak és *kizárólag a valóságos teljesítmény adhatja meg a nemzeti legitimitáció alapját*, semmiképpen sem a különböző hangzatos nemzetpolitikai szövegek és szimbolikus cselekvések.

A nemzeti teljesítmény nem szűkíthető le a kormányzati politika eredményességére, jól végrehajtott szakpolitikák együttesére. A sikeres szakpolitikai munka a nemzeti követelmény szükséges, de nem elégséges feltétele. A reálszféra eredményességén túl szükség van a nemzeti jelképrendszer, a hagyományok és értékek ápolására és gazdagítására. A politikának képesnek kell lennie a jelen nemzedék erőfeszítéseinek történelmi távlatokba helyezésére, a múlt és a jövő nemzedékei közötti kapcsolatok kiépítésére, a nemzeti közösség értékeinek, hagyományainak, a nemzeti összetartozásnak a megjelenítésére és képviselésére, az állampolgárok otthonosság érzésének szavatolására.

4.) *A pártok nemzeti jellege.* Egyetlen politikai erő, ideológiai irányzat sem sajátíthatja ki magának a „nemzeti” minősítést. Egyetlen politikai erő sem lesz attól nemzeti, hogy magát azzá nyilvánítja, csakis azáltal, ha a magyar nemzeti közösség őt annak tekinti. A társa-

dalomnak kell éreznie, hogy az a politikai erő nem csupán egy rétegnek, valamely szűk csoportnak, hanem az egész nemzeti közösségnek érdekeit szolgálja, értékeit tekinti iránymutatóknak.

5.) *Az MSZP nemzeti párt.* A Magyar Szocialista Párt létrejötte pillanatától kezdve elkötelezetten és határozottan igyekszik szolgálni a nemzet, a nép, az egész magyar társadalom érdekeit. Az MSZP nemzeti párt. Ellenzékben, de főként meghatározó kormányerőként 1994–98 között bizonyította, hogy kész nem csak a társadalom egy részének, a rá szavazó választópolgárok érdekeit, és értékeit megtestesíteni, de a nemzeti egység jegyében vállalja az egész nemzet képviselését.

A nemzeti önérték nem magamutogatás. A magyar szocialisták számára a nemzeti önbecsülés természetes érzület. A „mit ér az ember, ha magyar?” kérdésre a válaszuk: ugyanannyit, mint bárki más, de annak, aki magyarnak vallja magát, nagyon is sokat.

A magyar szocialisták elvetik a nemzet fogalom kiüresítését, a szölamos hazafias propagandát, a nemzeteszmény nacionalista eltorzítását, ugyanakkor elhatárolódnak a nemzeti közömbösségtől, nemzeti teljesítményünk és örökségünk lebecsülésétől, a nemzeti kishitűség megnyilvánulásaitól.

A Magyar Szocialista Párt nem engedni elvitatni nemzeti elkötelezettségét. Nem engedheti át a korszerű magyar nemzettudat kimunkálásának feladatát, problémáinak kezelését. Nem engedheti meg a nemzeti érdekek és értékek képviselésének kisajátítását sem a mérsekelt, sem a radikális jobboldali pártoknak.

6.) *Az európai demokratikus baloldal és a nemzeti kérdés.* A demokratikus európai baloldal máig nem tudatosította kellőképpen, hogy a 18. század végén a nemzet létrejötte „baloldali” ihletésű és célzatú folyamat volt. A Francia Forradalom egy demokratikus gesztussal a nemzetbe emelte, emancipálta a plebejus osztályokat: a munkásságot, a paraszti tömegeket. Míg a 19. századi nemzetállam-építések, nacionalizmusok számos demokratikus, progresszív elemet hordoztak, a 20. századra a nemzeti eszmét kisajátították és eltorzították a jobboldali fasiszta rendszerek, illetve a baloldali diktatúrák. A nemzet eszméje haladás és emberellenes törekvések cégéréül szolgált. A demokratikus baloldal erre a fejleményre alig reagált, akkor is többnyire erőtlően.

A totális sztálini diktatúra – a proletár internacionalizmus jelszava mögött – saját legitímálására felhasználta az „átalakított” a nagyorosz bizantinus nacionalista eszmerendszert, mint a szovjet birodalomépítés világhatalmi törekvéseinek eszközét. A Második világháború után – a Kádárkorszakot és a sajátos helyzetű NDK-s vezetést kivéve – Közép- és Kelet-Európában szinte minden államszocialista rendszer felhasználta a nacionalizmust saját uralmi céljai érdekében. 1989–90 után a közép- és kelet-európai átmenet során, mind a posztkommunista pártok, mind az új jobboldali konzervatív erők gyakran az újraélesztett nacionalista politikával, kisebbség és idegenellenes megnyilvánulásokkal próbálták helyzetüket erősíteni.

Keletről Nyugatra Európa közepén

7.) *A magyar baloldal és a nemzeti kérdés.* A magyar baloldal és a nemzeti kérdés viszonya problémákkal teli. A magyar baloldal súlyosan alábecsülte a kérdés jelentőségét, rosszul ítélte meg történelmi perspektíváit, ezáltal automatikusan szinte teljesen átengedte azt a jobboldalnak. Számára mindenkor a társadalmi-gazdasági elmaradottság leküzdése, a „haladás”, a „modernizáció”, a demokrácia volt elsődleges. A munkásmozgalom jelszavai – az internacionalizmus eszméje – ezt a felfogást elvi szinten is megalapozta. A nemzeti kérdés és a modernizáció, a haza és haladás ritkán ötvöződött a 20. századi magyar történelemben, gyakrabban különült el a politikai, világnézeti pólusok különböző oldalain.

Az MSZP fennállása óta birkózik azzal a problémával, hogy miként lehetne összekötni a demokrácia, a modernizáció, az európai integráció ügyét egy korszerű nemzettudat jegyében a nemzeti érdek és érték mindenkori konkretizálásával. Az MSZP önazonosságában történetileg a modernizációpártiság, az európaiság a döntően hangsúlyos elem, de átszövi az internacionalizmus erősebb-gyengébb hagyománya, a Kádár-korszakban a nemzeti azonosság keresésének háttérbe szorítottsága, az iránta tanúsított közömbösség is, illetve az utódpártiság bélyegétől és a szélsőséges nacionalizmus vádjától való félelem ellensúlyozásaként a „nyugat-európai normák” feltétlen elfogadása és hirdetése. Szerepet játszik az is, hogy az MSZP racionalizmusa, gyakorlatias, pragmatista, sőt gyakorta technokrata felfogása és politizálása sokszor nehezen illeszthető össze elvi kérdésekkel, a nemzettudat érzelmi töltésével, jelképeket is hordozó természetével.

8.) *Az MSZP nemzeti teljesítménye kormányon.* Az MSZP „nemzeti” teljesítménye alapvetően nem hagy kívánni valót a reálszférában. Annál fontosabb nemzeti tett nem volt, nem lehetett, ahogyan – bár nagy társadalmi áldozatokkal és ellentmondásokkal – 1995–96-ban az országot sikeresen és hatékonyan stabilizálta, az összeomlás széléről a fenntartható gazdasági növekedés pályájára állította. Kormányzerőként az MSZP a demokráciát nemcsak intézményesen garantálta, hanem abszolút parlamenti többsége birtokában is demokratikus gesztusokat gyakorolt. Nem erőből politizált, hanem előzékenységet tanúsított a politikai kisebbség, az akkori ellenzék iránt. Hatalmi arrogancia helyett kész és képes volt intézményszerű párbeszédre, érdekegyeztetésre a társadalom legkülönbözőbb csoportjaival. Európai módon tartotta tiszteletben a civil szférát, a magánélet sérthetetlenségét. Megfélemlítés helyett a tisztázó viták légkörét igyekezett meghonosítani. Megteremtette egy lehetséges nemzeti egység demokratikus politikai feltételeit, s nagy lépést tett az anyagi feltételek szavatolása terén is: perspektívát adott a szociális feszültségek jövőbeni enyhítésére egy évtizeden belül. Kormányzása végén tudatosította a társadalom további kettészakadásában a szociális kohézióra, összetartásra, a nemzeti egységre leselkedő veszélyeket. Bevitte az országot a NATO-ba. Meghatározó lépéseket tett annak érdekében, hogy Magyarországot közelítse az Európai Unióhoz.

Bár a „szűkebben vett” nemzeti ügyekben is tett érdemi és gesztuserejű lépéseket (Duna TV megvédése, a Magyar Nemzet pénzügyi megmentése, a Nemzeti Színház felkarolása,

az első magyar–magyar csúcs megszervezése, stb.), mégsem volt eléggé érzékeny, empátikus a hivalkodástól mentes nemzeti önbecsülés, s a határon túli magyarok gondjai iránt. Az MSZP az oktatás és a kultúra ügyét nem becsülte értékén, hanem átengedte azt koalíciós partnerének. E területen is történtek jelentős mulasztások (pl. semmi nem történt a társadalmi mobilitás javítása érdekében az oktatásban). Joggal volt felvethető, hogy vajon az egész demokratikus magyar kultúrát, a szellemi termés egészét képviselte-e, támogatta-e a Horn-kormány? Az nem vigasz, hogy a magát „nemzeti”-nek hirdető mostani kormány sem tette és teszi ezt.

9.) *Az MSZP és a határon túli magyarság.* Az MSZP számára gondot jelent a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikai magatartás. Egyrészt, mert a szomszédos államokban lényegesen mást jelent a „szocialista” szó, mint amit az MSZP jelképez a magyar politikai életben. Az elmúlt évtizedekben, de e térség országaiban döntően még ma is a kommunista és posztkommunista baloldal a magyarságot elnyomó nacionalizmust is jelenti. Másrészt a határon túli magyarság vezetői között a konzervatív, a jobboldali keresztény felfogás a meghatározó, hiszen a vallásos hit és egyházi szervezet a védekezés természetes eszköze. Az elmúlt években néhány határon túli vezető baloldal ellenes beállítottságát nyílt MSZP ellenes fellépésekben is kifejezte. Ideológiai ellenérzéseit, magyarországi jobboldali pártkötődéseit a Horn-kormány kül- és kisebbségpolitikájának bírálatába bújította. Ezek a személyek és áramlatok nem méltányolták, és nem viszonyozták a Horn-kormány következetes „egyenlő közelség-tartás elvét”. Annak ellenére sem, hogy az a kormányzat nem ideológiai és párt rokonszenvek alapján válogatta meg tárgyalópartnereit. Mindenkor azokkal a vezetőkkel tartotta a kapcsolatot, akiket az ottani magyarok demokratikusan megválasztottak.

Veszélyes polarizáció van kialakulóban. Ha a határon túli magyar szervezetek nem tudatosítják magatartásuk következményeit, ha nyíltan csatlakoznak valamelyik magyar politikai pólushoz, erőhöz, akkor az anyaországi politikai váltógazdaság eredményeként „ellenzékbe” kerülhetnek a magyar kormánnyal. Ez nem lenne sem kívánatos, sem hasznos.

Harmadrészt. Az MSZP szervezatként lényegében alig vállalta az 1990 előtti időkből azokat a hagyományokat, amelyek bizonyítják: e pártban tevékenykedő személyek készítettek elő és indították el 1985–86-tól a határon túli magyar ügyekben a rendszerváltozást, szakítva a Kádár-rendszer korábbi közönyös hallgatásával. Nem egyszer a vezető szocialista politikusoknak kevés érdemi, személyes kapcsolata volt a határon túli magyar közéleti, kulturális, oktatási, egyházi személyekkel. Kevés a közvetlen, érdemi ottani élményanyaguk. Részben ezért is fogadják másként azokat a konzervatív, jobboldali politikusokat, akik gyakorta utaznak határon túlra, és ott radikalizmusukkal, „megalkuvás mentességükkel” akarnak imponálni.

10.) *Az MSZP és a FIDESZ határon túli politikája közti különbség.* A FIDESZ ugyanazt műveli határon túl is, mint itthon. Megosztja, polarizálja, kettészakítja itthon a magyar

Keletről Nyugatra Európa közepén

társadalmat, határon túl pedig a kisebbségi létben élő nemzeti közösségeket. Itthon azáltal, hogy polgárokra és nem polgárokra, miénkre-övéikre osztja a társadalmat, zaklat, feszültséget kelt, megfélemlít, címkéz. Ellenségképben gondolkodik és politizál, ezzel objektíve kizárja a nemzeti megegyezést, a nemzeti integráció esélyét. Ilyen módon a FIDESZ – minden magáról vallott „nemzeti” önképe, szimbolikus erőfeszítése ellenére – meggátolja a korszerű nemzeti integrációt. A megfélemlítés, a címkézés, a nemzeti cifrázkodás, a magyarkodás légköre, hangulatkeltés ellene van a szorongás nélküli kisebbségbarát környezetnek, elbizonytalanítja a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségeket.

Tényekkel nem bizonyítható, hogy a FIDESZ vezetése antiszemita lenne, de a kormány egyes tagjainak néhány kijelentése, a tanácsadói holdudvar tevékenységének bizonyos mozzanatai, a kormányfő által kedvelt vasárnap reggeli rádióműsorok kételyeket, bizonytalanságot ébresztenek, főként annak fényében, hogy a MIÉP radikális nacionalizmusától, rasszizmusától nem időben, nem megfelelő módon határolódott el az Orbán-kormány. Feltételezhetően nem az elvi egyetértés, a rasszizmusnak tett engedmények a cinkos összekacsintás alapja, hanem a MIÉP szavazótábor egy részének átcsábítása motiválja ezt a veszélyes, és a nyugat-európaiaktól gyökeresen eltérő és ott teljességgel elfogadhatatlan gyakorlatot.

Mindez azért sajnálatos, mivel 1998 után szükség lett volna bizonyos korrekciókra a nemzeti integráció, a korszerű nemzettudat kialakítása terén. Önmagában a FIDESZ-nek érdeme volt, hogy a nemzeti önbecsülést, a nemzeti önazonosságkeresést a társadalmi élet önálló, megkerülhetetlenül fontos témájaként fogalmazta meg. De rögtön megbicsaklott ez a „nemzetpolitika”. Nemcsak a folyton ostromló, támadó, barikádokat építő politikai tartalom és stílus miatt, hanem mert egyre nyilvánvalóbb, hogy a nemzetre hivatkozás csupán ürügyként szolgált és szolgál a FIDESZ eszköztárában. A még hitetlenkedő jobboldali szavazók számára kívánta tovább hitelesíteni a FIDESZ „igazi” nemzeti elkötelezettségét és kompenzálni az 1990–94 közötti radikális liberális megnyilvánulásokat. (lásd. címvita) Ezt szolgálja több határon túli magyar vezetővel való kapcsolat tartalma is. Minden politikai párt természetesen a maga legitimálására és szavazó bázisának növelésére használja fel vezérszavait. A FIDESZ azonban hatalmi mohóságával, kirekesztő erőszakosságával összemaszatozza a nemzeti ügyet. De aligha kell tartania attól, hogy e téren ráolvassák: ilyen politizálással nem szolgálja sem a nemzeti egységet, sem a magyar nemzettudat korszerűsítését, sem a kisebbségbarát társadalmi környezet meghonosítását. Az MSZP ugyanis nem állít szembe alternatívát e fontos kérdésekben, hanem legtöbb esetben érzéketlenül hallgat. Így megmarad a nemzeti ügy a FIDESZ és más jobboldali pártok, illetve a MIÉP politikai felségterületének.

Kérdés, hogy az MSZP elfogadja-e, vagy inkább megcáfolja politikai ellenfelei vélekedését, hogy „előbb megy át a teve a tű fokán, mintsem a szocialisták a nemzeti kérdést kezelni tudnák”?

Mindkét pártnak deficitje van. A FIDESZ-nek nem elég nemzetinek látszani, annak is kellene lennie. Az MSZP-nek pedig nem elég nemzetinek lennie, annak is kell látszania.

Súlyos történelmi tévedés a FIDESZ részéről, ha folytatja jelenlegi politikáját, a magyar belpolitika exportálását a határon túlra. Ennek jegyében némely ottani szervezetek és mára már platformok a FIDESZ határon túli nyúlványaiként, tagozataiként jelennek meg. A mostani kormány ily módon beavatkozik a határon túli közösségek amúgy is rendkívül tagolt, feszültségekkel, ellentétekkel teli életébe. A nemzeti szolidaritás nem egyeztethető össze a beavatkozással egyik irányból sem. Ez azt is jelenti, hogy a határon túli magyar vezetők sem avatkozhatnak be a magyar belpolitikába, miként arra némelyek kísérletet tettek, és tesznek.

11.) *Az MSZP tennivalói.* Az MSZP-nek nem szabad teljesen átengednie a terepet a mai kormánypártoknak. Nem szabad „rész területnek”, pusztán „szakpolitikának” tartania sem a hazai kisebbségek, sem a határon túli magyarok ügyét! Ezek nemzetstratégiai feladatok. Aktivításra lenne szükség, de persze nem a FIDESZ módjára. Egy másik klientúra kiépítése nem lenne sem kívánatos, sem hasznos. Jelzés értékű, hogy a magyar államiság ezer éves évfordulója semmiféle lépésre nem ösztönözte a magyar szocialistákat. Az MSZP nem kezdeményezett sem tudományos konferenciát (pedig bőven lenne erre szellemi kapacitása), sem akciókat (pedig ötlet, szervező erő is lenne hozzá). Ez a dimenzió, a nemzeti hagyományban, a nemzettudatban való gondolkodás, a nemzeti értékek és érdekek korszerű és konkrét megfogalmazásának és képviselőjének igénye egykét nyilatkozatban megjelenik ugyan időnként. (lásd. *Tézisek a nemzetről*, Az MSZP Országos Választmányának 1993. január 23-i állásfoglalása), de a párt mindennapi tevékenységében nem jelenik meg.